

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

МИРГОРОД МАРИНА МИКОЛАЇВНА

УДК 332.33:332.5 (043.3)

**ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ОРГАНІЗАЦІЇ
ЗЕМЕЛЬНИХ УГІДЬ НА АГРОЛАНДШАФТНІЙ ОСНОВІ**

Спеціальність 08.00.06 – економіка природокористування
та охорони навколишнього середовища

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Суми – 2013

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Харківському національному аграрному університеті ім. В. В. Докучаєва Міністерства аграрної політики та продовольства України.

Наукові керівники:

кандидат економічних наук, доцент

Лозовий Олександр Тимофійович,

Харківський національний аграрний університет ім. В. В. Докучаєва, завідувач кафедри землевпорядного проектування;

доктор економічних наук, професор

член-кореспондент НААН

Ульянченко Олександр Вікторович,

Харківський національний аграрний університет ім. В. В. Докучаєва, завідувач кафедри виробничого менеджменту та агробізнесу.

Офіційні опоненти:

доктор економічних наук, професор

Зіновчук Наталія Василівна,

Житомирський національний агроекологічний університет, завідувач кафедри економіки природокористування та менеджменту лісового господарства

кандидат економічних наук, доцент

Гордієнко Віта Павлівна,

Севастопольський інститут банківської справи Української академії банківської справи Національного банку України, доцент кафедри міжнародної економіки.

Захист відбудеться «__» червня 2013 року о __ год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 55.051.01 Сумського державного університету за адресою: 40007, м. Суми, вул. Римського-Корсакова, 2, корпус М, ауд. 209.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Сумського державного університету (40007, м. Суми, вул. Римського-Корсакова, 2).

Автореферат розісланий “__” _____ 2013 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Є. І. Нагорний

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. В аграрному виробництві одним із провідних принципів є раціональне, екологічно й економічно збалансоване використання сільськогосподарських земель під відповідний вид угідь, систему сівозмін і культур з урахуванням ландшафтоутворювальних і ресурсовідновних факторів.

Сучасний етап земельних перетворень ставить нові завдання перед економічною та землевпорядною наукою.

Значний внесок у дослідження теоретико-методичних і практичних аспектів з агроландшафтного обґрунтування раціонального використання та охорони земель зробили відомі вітчизняні та зарубіжні вчені, зокрема Д. І. Бабміндра, О. Ф. Балацький, В. А. Борисова, С. Ю. Булигін, А. П. Вервейко, О. О. Варламов, В. П. Гордієнко, Г. І. Горохов, В. В. Горлачук, О. В. Гуторов, Д. С. Добряк, Н. В. Зіновчук, О. П. Канаш, В. М. Кривов, Ф. М. Лисецький, О. Т. Лозовий, А. Г. Мартин, В. Я. Месель-Веселяк, Л. Я. Новаковський, С. О. Осипчук, М. Г. Ступень, А. М. Третяк, О. В. Ульяновченко, М. М. Федоров, М. А. Хвесик, Г. І. Швєбс та ін.

Проблеми деградації земель та еколого-економічна оцінка їх наслідків висвітлені у працях П. Блейка, Р. Лала, І. Хендерсона, К. Хервега, А. Янга та ін.

Не зважаючи на незаперечні результати їх досліджень, необхідне подальше вдосконалення теоретичних і методичних розробок у сфері організації сільськогосподарського виробництва на агроландшафтній основі, методів проектування земельних угідь, їх еколого-економічного обґрунтування, створення стійких агроландшафтів, підтримання в них динамічної екологічної рівноваги. Також виникає об'єктивна необхідність створення і практичного впровадження науково-методичних підходів до розроблення економічного механізму організації земельних угідь на агроландшафтній основі. Реалізація цього механізму дозволить створити умови виробництва, за яких забезпечується прибутковість і здійснюється захист природного середовища, відновлюється та підвищується родючість ґрунтів.

Багатогранність проблеми і наявність значної кількості невирішених наукових завдань щодо розроблення проектів землеустрою на агроландшафтній основі в умовах економічно доцільного природокористування вимагають більш глибоких цілеспрямованих досліджень у цій галузі.

Усе це зумовило вибір теми дисертаційної роботи, її мету, основні завдання, об'єкт та предмет дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане відповідно до пріоритетних напрямків наукових досліджень, державних програм та тем, а також тематики наукових досліджень Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва за темами: «Розроблення нових методик прогнозування і проектування раціонального використання земель у схемах і проектах землевпорядкування в умовах земельної реформи в Україні (для умов Лівобережжя)»

(№ ДР 0101U008366), в якій автором уточнено природно-сільськогосподарське районування Харківської області; «Економічні, екологічні та технічні засади щодо формування адміністративних, територіальних утворень, раціонального використання і охорони земель сільськогосподарських підприємств на основі сучасних методів і технологій» у рамках ДНТП «Система збереження і раціонального використання агроекологічного потенціалу України» (№ ДР 0111U009456), у межах якої автором досліджено питання консервації земельних угідь і агроландшафтного землеустрою; «Теоретико-методологічне забезпечення підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств та розвиток земельних відносин» (№ ДР 0111U005800), в якій автором розроблено еколого-економічну модель оптимізацій сталого землекористування.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є розвиток теоретичних та науково-методичних положень щодо еколого-економічного обґрунтування заходів, спрямованих на підвищення ефективності організації земельних угідь на агроландшафтній основі.

Згідно із поставленою метою визначені такі завдання:

- надати еколого-економічну характеристику процесам трансформації земельних відносин унаслідок реалізації земельної реформи в Україні;
- дослідити теоретичні та методичні аспекти організації земельних угідь на агроландшафтній основі;
- провести аналіз зарубіжного досвіду організації сільськогосподарського виробництва на агроландшафтній основі;
- удосконалити науково-методичні підходи до організації земельних угідь на агроландшафтній основі;
- розробити науково-методичні підходи щодо формування оптимізаційної моделі організації сільськогосподарського виробництва, яка базується на максимізації прибутковості господарської діяльності і збереження родючості ґрунтів на основі впровадження принципів агроландшафтного землевпорядкування;
- удосконалити науково-методичні підходи до оцінки відверненого економічного збитку при впровадженні системи агроландшафтного землевпорядкування;
- розробити науково-методичні підходи до оцінки еколого-економічної ефективності впровадження землекористування на агроландшафтній основі;
- удосконалити організаційно-економічний механізм сільськогосподарського виробництва за принципами агроландшафтного землевпорядкування.

Об'єктом дослідження є процеси організації сільськогосподарського виробництва на основі агроландшафтного землевпорядкування.

Предметом дослідження є економічні відносини, що виникають між сільськогосподарськими виробниками і системою місцевого самоврядування з приводу організації земельних угідь на агроландшафтній основі.

Методи дослідження. Теоретичною і методологічною базою дослідження є фундаментальні положення сучасної економічної теорії та економіки природокористування, а також наукові праці провідних українських і зарубіжних вчених із проблем раціонального використання та охорони земель.

Для реалізації поставлених завдань використовувалися такі методи наукового дослідження: абстрактно-логічний (теоретичні узагальнення та формування висновків); системного аналізу (вивчення та аналіз існуючих взаємозв'язків у процесах організації земельних угідь); розрахунково-аналітичний (розроблення конструктивних рішень щодо підвищення еколого-економічної ефективності організації земельних угідь); економіко-статистичний (аналіз сучасного стану землекористування та виявлення закономірностей організації земельних угідь); графоаналітичний (дослідження тенденцій розвитку окремих явищ землекористування на агроландшафтній основі); експериментальний (впровадження отриманих результатів у практику організації земельних угідь на агроландшафтній основі).

Інформаційною базою дослідження є: чинні законодавчі та нормативно-правові акти, програмні документи державних органів влади, методичні та статистичні матеріали Державного агентства земельних ресурсів України і Державної служби статистики України, Головного управління держкомзему у Харківській області та Головного управління статистики у Харківській області, експериментальних та проектних матеріалів Державного підприємства «Харківський науково-дослідний та проектний інститут землеустрою», спеціальні наукові видання, матеріали конференцій, семінарів, власні розрахунки автора, оперативна інформація Державного агентства земельних ресурсів України.

Наукова новизна одержаних результатів визначається удосконаленням теоретичних та науково-методичних підходів до еколого-економічного обґрунтування організації земельних угідь на агроландшафтній основі. Найбільш суттєвими науковими результатами є такі:

уперше:

- запропоновано та визначено структурно-логічну сутність поняття "організація сільськогосподарського виробництва на агроландшафтній основі", під яким розуміються процеси природно-антропогенної взаємодії факторів сільськогосподарського виробництва та комплекс організаційних, економічних, технологічних та екологічних заходів, спрямованих на раціональне використання земельних ресурсів за умов дотримання концепції сталого розвитку аграрної сфери виробництва;

удосконалено:

- науково-методичний підхід до організації сільськогосподарського виробництва на агроландшафтній основі, який на відміну від існуючих передбачає підвищення прибутковості сільськогосподарського виробництва за рахунок збереження родючості земель та зменшення економічних втрат від антропогенно-обумовлених деградаційних процесів у землекористуванні та диференційованого використання земельних угідь за їх природним призначенням;

– методичні положення щодо розроблення економіко-математичної моделі оптимізації структурних співвідношень земельних угідь, які на відміну від існуючих враховують екологічні і ресурсно-економічні обмеження та визначають критерієм оптимізації приріст валового доходу сільськогосподарського виробництва за рахунок впровадження агроландшафтного землевпорядкування;

– теоретико-методичний підхід до формування організаційно-економічного механізму забезпечення екозбалансованого агроландшафтного землевпорядкування, який на відміну від існуючих передбачає взаємодію зовнішнього організаційно-інституціонального механізму (забезпечувальна підсистема, підсистеми організації та планування агроландшафтного землевпорядкування, агроекологічного контролю, результативно-цільової підсистеми, підсистем адміністративно-організаційного регулювання, фінансово-економічного стимулювання, соціально-екологічного регулювання, підсистема економіко-правового механізму екологічної відповідальності) та внутрішнього механізму функціонування сільськогосподарських підприємств із використанням принципів та інструментів екосистемного управління, що забезпечує активізацію еколого-економічної поведінки суб'єктів землекористування шляхом компенсації підвищених капітальних та поточних витрат, відшкодування еколого-економічних збитків у процесі реалізації проектів агроландшафтного землевпорядкування;

набули подальшого розвитку:

– науково-методичний підхід до оцінки відверненого еколого-економічного збитку внаслідок організації сільськогосподарського виробництва на агроландшафтній основі, який на відміну від існуючих враховує зміну структури земельних угідь, підвищення родючості ґрунтів, врожайності сільськогосподарських культур, зменшення втрат від перевитрат насіння і добрив, зниження експлуатаційних витрат, пов'язаних з ущільненням ґрунтів, залежно від рівня організації земельних угідь на агроландшафтній основі сільськогосподарського виробництва;

– науково-методичний підхід до оцінки еколого-економічної ефективності впровадження заходів з організації земельних угідь на агроландшафтній основі, який на відміну від існуючих враховує відвернені економічні збитки, завдані розвитком ерозійних процесів і дегуміфікацією ґрунтів, та капітальні витрати, пов'язані з розробленням і впровадженням проектів агроландшафтного землевпорядкування, комплексів лісомеліоративних і гідротехнічних заходів та дисконтування виникаючих при цьому грошових потоків.

Практичне значення одержаних результатів. Положення, викладені у дисертації, доведені до рівня методичних розробок і практичних рекомендацій, що можуть безпосередньо застосовуватися регіональними органами управління та суб'єктами господарювання з метою забезпечення ефективної організації земельних угідь на агроландшафтній основі.

Результати дисертаційного дослідження використані при розробленні проектів агроландшафтного землевпорядкування ТОВ «Токарівське» і ТОВ «Олександрівське», розташованих у різних природно-сільськогосподарських

зонах Харківської області. Результати досліджень використані також Головним управлінням Держкомзему у Харківській області, зокрема прийняті пропозиції та рекомендації щодо складання регіональних програм використання і охорони земельних ресурсів, уточнена схема природно-сільськогосподарського районування Харківської області, розроблена еколого-економічна модель сталого землекористування на середньо - та довгострокову перспективу, запропонована методика агроландшафтної організації території сільськогосподарських підприємств (довідка № 13-2-34/4750/0/2-12 від 10.05. 2012 р.). До впровадження у виробництво в системі науково-дослідних та проектних інститутів землеустрою запропоновано проведення типізації земель сільськогосподарських підприємств із виділенням агроландшафтних зон та підкласів однорідних земельних масивів за придатністю для вирощування сільськогосподарських культур (довідка № 55.1-485 від 14.05.2012 р.). Теоретичні, методичні та практичні положення дисертаційного дослідження, що стосуються агроландшафтної організації території, використовуються у Харківському національному аграрному університеті ім. В. В. Докучаєва при викладанні таких дисциплін, як «Землепорядне проектування», «Оптимізація використання та охорони земель» та в дипломному проектуванні (довідка № 717 від 16.05.2012 р.).

Особистий внесок здобувача. У дисертаційній роботі вирішене нове науково-прикладне завдання щодо удосконалення теоретичних та науково-методичних підходів до еколого-економічного обґрунтування організації земельних угідь на агроландшафтній основі. Особистим внеском дисертантки є теоретичні та методичні підходи до розроблення механізму трансформації земель відповідно до концепції відтворення родючості ґрунтів, еколого-економічної оцінки їх ефективності. Наукові результати, висновки і пропозиції, викладені у дисертації, отримані автором самостійно. У наукових роботах, опублікованих у співавторстві, у дисертації використані лише ті ідеї, що належать автору особисто.

Апробація результатів дисертації. Наукові положення дисертаційної роботи пройшли апробацію на наукових та науково-практичних конференціях, зокрема: Всеукраїнській науковій конференції «Проблеми розвитку земельних відносин на засадах нового Земельного кодексу України» (Київ, 2002 р.); Міжнародній науковій конференції студентів, аспірантів і молодих вчених ХНАУ ім. В. В. Докучаєва «Рациональне використання, організація управління та моніторинг земельного та лісового потенціалу» (Харків, 2008 р.); Міжнародній науковій конференції студентів, аспірантів і молодих вчених «Екологізація сталого розвитку агросфери і ноосферна перспектива інформаційного суспільства» (м. Харків, 2009 р., 2010 р.); XIV Международной научно-производственной конференции «Проблемы сельскохозяйственного производства на современном этапе и пути их решения» (г. Белгород, 2010 г.); Конференції «Круглий стіл-2010» – «Механізми управління земельними ресурсами в умовах ринкової економіки» (м. Харків, 2010 р.); Підсумковій науковій конференції професорсько-викладацького складу, аспірантів і здобувачів ХНАУ ім. В. В. Докучаєва (м. Харків, 2005, 2010, 2011, 2012 р.); Міжнародній науково-практичній конференції з нагоди святкування

50-річчя системи науково-дослідних та проектних інститутів землеустрою «Земельні ресурси України в контексті реформування земельних відносин: сьогодення та майбутнє» (Київ, 2011 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Земельні ресурси і земельні відносини: стан, проблеми реформування, перспективи оптимізації» (м. Київ, 2011 р.); Міжнародній науково-практичній конференції, присвяченій 195-річчю від дня заснування ХНАУ ім. В. В. Докучаєва «Проблеми сталого розвитку агросфери» (м. Харків 2011 р.).

Публікації результатів дослідження. Основні результати досліджень опубліковано у 20 наукових працях, у тому числі 6 одноосібних статей у наукових фахових виданнях, 1 стаття в інших виданнях. Загальний обсяг публікацій із теми дисертації становить 4,93 друк. арк, з яких особисто автору належить 4,49 друк. арк.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить – 287 сторінок, у т. ч. основного тексту – 190 сторінок. Дисертація містить 38 таблиць на 4 сторінках, 10 рисунків на 4 сторінках, 10 додатків на 64 сторінках. Список використаних джерел із 254 найменувань – на 25 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено мету та основні завдання, предмет, об'єкт і методи дослідження, структуру та обсяг дисертації.

У першому розділі **«Наукові основи організації сільськогосподарського виробництва на агроландшафтній основі»** досліджено етапи проведення земельної реформи та її еколого-економічні наслідки. Узагальнені та поглиблені теоретичні основи агроландшафтної організації виробництва на сільськогосподарських підприємствах, виявлена специфіка формування агроландшафтів та їх роль у системі господарської діяльності. Обґрунтовані підходи до використання земель на основі природно-сільськогосподарського районування та зонування.

Сучасний стан значної частини земельних ресурсів України можна охарактеризувати як передкризовий, місцями кризовий, з тенденцією до прогресуючого погіршення. Високий рівень розораності угідь, у тому числі на схилах, та недостатнє виконання комплексу робіт із захисту земель призвели до розвитку деградаційних процесів та формування деградованих ґрунтів.

Як показали дослідження, головним напрямком реалізації основних положень концепції сталого розвитку аграрної сфери є організація сільськогосподарського виробництва на агроландшафтній основі, яка включає виведення з обробітку малопродуктивних та деградованих земель, екологізацію структури земельних угідь та науково обґрунтованого співвідношення культур у сівозміах.

У результаті узагальнення найбільш поширених поглядів на розуміння змісту агроландшафту та агроландшафтної організації території автором запропоновано

нове визначення поняття «організація сільськогосподарського виробництва на агроландшафтній основі», під яким розуміють процеси природно-антропогенної взаємодії факторів сільськогосподарського виробництва та комплекс організаційних, економічних, технологічних та екологічних заходів, спрямованих на раціональне використання земельних ресурсів за умов дотримання концепції сталого розвитку аграрної сфери виробництва.

Доведена важливість при конструюванні агроландшафтів установити відповідну структуру і просторову мозаїчність угідь, гармонічно вписати у природний ландшафтний комплекс систему елементів облаштування території (лісосмуги, дороги, ставки та ін.), які створюють територіальний базис для оптимального функціонування агроecosистем. При цьому критерієм вирішення завдання є стійкість сформованого ландшафту (істотне зниження негативного впливу посух, ерозійних процесів, відтворення ґрунтової родючості та ін.). Агроландшафтний підхід передбачає створення додаткових елементів у територіальних структурах сільськогосподарських підприємств: буферні смуги, санітарно-захисні зони і ділянки, які відіграють ґрунтозахисну і ландшафтно-утворювальну роль, збільшують різноманітність і стійкість агроландшафту.

Доведено, що агроландшафти формуються у результаті взаємодії природно-територіальних комплексів з усіма ланцюгами системи землеробства – організацією території, інфраструктурою, протиерозійними заходами постійної дії (лісосмуги, протиерозійні гідротехнічні споруди різних типів), межами полів і сівозмін, польовими дорогами, гідрологічною мережею.

У роботі доведено, що раціональне й екологічнобезпечне сільськогосподарське виробництво на агроландшафтній основі передбачає всебічне вивчення еколого-економічних особливостей кожного району на основі природно-сільськогосподарського районування та зонування земель. Природно-сільськогосподарське районування – це територіальний облік природних умов і ресурсів, кількості, якісного стану і виробничої спроможності земель у системі таксономічних одиниць. Районування передбачає виділення природно-сільськогосподарських зон, провінцій, округів та районів.

Аналіз показав, що сьогодні виникла необхідність консолідації сільськогосподарських земель шляхом об'єднання паїв у великі земельні масиви. У роботі поглиблено зміст поняття «однорідний земельний масив», під яким розуміють сукупність суміжних землекористувачів (земельних ділянок), ґрунтовий покрив яких характеризується однаковою підкласом агроecологічної придатності ґрунтів для вирощування сільськогосподарських культур у межах одного водозбірного басейну, що у подальшому дозволить значною мірою вирішити проблему водної ерозії ґрунтів. Відповідно до розроблених наукових підходів було здійснено внутрішньообласне природно-сільськогосподарське районування Харківської області.

У процесі систематизації теоретичних напрацювань сучасних науковців, а також досвідчених практиків сільськогосподарського виробництва доведено, що раціональне екологічнобезпечне сільськогосподарське виробництво на агроландшафтній основі повинне врахувати еколого-економічні особливості

кожного району.

На основі власних досліджень та узагальнення літературних джерел у роботі запропоновані принципи формування сільськогосподарських угідь на агроландшафтній основі: адекватності, сумісності, просторової та видової різноманітності, оптимізації структури і співвідношення земельних угідь; урахування мікрозональності природних умов; комплексності, природного балансу, економічності, диференційованого використання земель та стійкості екосистем.

У другому розділі **«Науково-методичне забезпечення організації земельних угідь на агроландшафтній основі»** розроблена економіко-математична модель організації сільськогосподарського виробництва на агроландшафтній основі, удосконалено науково-методичний підхід до визначення відверненого еколого-економічного збитку від упровадження агроландшафтного землевпорядкування, розроблені науково-методичні підходи до оцінки еколого-економічної ефективності заходів щодо впровадження агроландшафтного землевпорядкування.

За сприятливих умов оптимальний стан агроландшафту відповідає умовам природних екосистем та вимогам виробництва. При цьому встановлюється оптимальне співвідношення природних і антропогенно перетворених екосистем, за яким підтримується гомеостаз біосфери. У той самий час доведено, що в сучасних умовах усе частіше ландшафти не відповідають оптимальним вимогам. Основним напрямком виведення ландшафту з критичного стану є визначення оптимальних пропорцій між екологічною та економічною складовими.

Екологічна оптимізація проводиться на базі критеріїв деградованості ґрунтів і передбачає вилучення з обороту тих земель, які за своїми модальними властивостями не можуть забезпечити стійкість агроєкосистеми. Економічна оптимізація має на меті визначення такої структури сільськогосподарських угідь, при якій гармонічно досягаються висока продуктивність та рентабельність сільськогосподарських підприємств. На базі екологічної та економічної оптимізації можна визначити сукупність територіальних умов, що забезпечують використання земель в екологічнобезпечному режимі з максимальною ефективністю сільськогосподарського виробництва.

Оптимізація базується на економіко-математичному моделюванні виробничих процесів. Основою оптимізації сільськогосподарського виробництва є створення функціональної економіко-математичної моделі, у якій на поводження об'єкта («вихід») впливають, змінюючи «вхід». Опис і вирішення даної моделі формується на основі класу лінійних моделей. Цільовою функцією економіко-математичної моделі оптимального землевпорядкування є максимізація прибутку за умов екологічних пріоритетів ведення сільськогосподарського виробництва (формула 1):

$$F_{\max} = \sum_{j \in J_k} C_{jki}^t x_{jk} + \sum_{j \in J_h} C_{jhi}^t x_{jh} - \sum_{j \in J_k} q_{jki}^P x_{jk} - \sum_{j \in J_h} q_{jhi}^{Tb} x_{jh}, \quad (1)$$

де : j – індекс галузі підприємства; i – індекс виду ресурсів; k – індекс еколого-технологічної групи ґрунтів (ріллі); x_{jk} – площа посіву j -ї сільськогосподарської культури на k -й еколого-технологічній групі ґрунтів (ріллі); h – індекс галузей тваринництва; x_{jh} – поголів'я h -ї групи тварин в j -й галузі тваринництва; $q^{p_{jki}}$ – показник прямих витрат на виробництво i -го виду продукції рослинництва в розрахунку на 1 га j -ї культури, вирощеної на k -й еколого-технологічній групі ґрунтів (ріллі); $q^{Tb_{jhi}}$ – показник прямих витрат на одиницю продукції j -ї галузі тваринництва h -ї вікової групи; C^e_{jki} – ринкова ціна j -го виду рослинницької продукції, вирощеної на k -й еколого-технологічній групі ґрунтів (ріллі); C^e_{jhi} – ринкова ціна j -го виду продукції тваринництва, отриманої від h -ї галузі i -ї вікової групи тварин.

Основними обмежувальними умовами є: раціональне використання ріллі, диференційованої за еколого-технологічними групами ґрунтів та сільськогосподарських угідь; асортимент та обсяги валової і товарної сільськогосподарської продукції рослинництва та тваринництва; баланс посівів та використання окремих культур щодо кожної еколого-технологічної групи ґрунтів (ріллі); баланс гумусу в кожній еколого-технологічній групі ґрунтів (ріллі); прями виробничі витрати; вимоги щодо допустимого змиву ґрунтів та забезпечення стійкості ерозійного фону.

Проведені дослідження показали, що традиційні форми використання сільськогосподарських земель завдають значних збитків навколишньому середовищу та сільськогосподарському виробництву, які обумовлені деградаційними процесами у ґрунтах. Найбільшою шкоди завдають антропогенно обумовлена ерозія ґрунтів та їх дегуміфікація. При цьому збитки можуть бути як прямими, так і непрямими, а також мати натуральну та вартісну форми оцінки.

Натуральну складову прямих збитків від ерозії ґрунтів доцільно визначати такими показниками: площа змитих і зруйнованих земель; товщина змитого або повністю знищеного родючого ґрунту; загальний об'єм і вага втраченого ґрунту, гумусу й основних поживних речовин (азоту, фосфору та калію); вага органічних та мінеральних добрив, які необхідні для відновлення родючості ґрунтів. У сукупності ці показники характеризують зменшення споживчої вартості землі як засобу і предмета праці.

Непрямі збитки обумовлені зниженням урожайності сільськогосподарських культур на еродованих ґрунтах, необхідністю використання підвищених норм висіву насіння через змив та зниження його схожості, використання підвищених норм внесення мінеральних добрив; збільшенням поточних витрат на обробку еродованих земель через підвищення щільності ґрунтів та скорочення гонів. Як прямий, так і непрямий збиток від ерозії земель може визначатись у вигляді річного збитку та збитку за всі роки екодеструктивного використання сільськогосподарських земель. Як річний, так і загальний відвернений еколого-економічний збиток від організації сільськогосподарських угідь на агроландшафтній основі визначається різницею між еколого-економічним збитком від екодеструктивного використання ріллі та залишковим еколого-економічним збитком.

Еколого-економічний збиток від екодеструктивного використання сільськогосподарських земель (ріллі) визначається за формулою

$$Y_{\text{рілля}} = Y_{\text{род}} + Y_{\text{врож}} + Y_{\text{нас}} + Y_{\text{доб}} + Y_{\text{тех}} \cdot (2)$$

де $Y_{\text{род}}$ – економічний збиток від зменшення родючості ґрунтів при екодеструктивному використанні ріллі; $Y_{\text{врож}}$ – економічний збиток від зменшення врожайності сільськогосподарських культур при екодеструктивному використанні ріллі; $Y_{\text{нас}}$ – економічний збиток від перевитрат насіння сільськогосподарських культур унаслідок їх змиву на еродованих ґрунтах; $Y_{\text{доб}}$ – економічний збиток від перевитрат органічних та мінеральних добрив, обумовлених їх змивом на еродованих ґрунтах; $Y_{\text{тех}}$ – економічний збиток від підвищених витрат на експлуатацію сільськогосподарської техніки під час роботи на ущільнених ґрунтах.

Проведені дослідження показали, що впровадження агроландшафтного землевпорядкування дозволяє отримати екологічний та економічний ефект. Екологічний ефект обумовлений збереженням екологічної рівноваги, розширеним відтворенням родючості ґрунтів, виробництвом екологічно чистої продукції. Економічний ефект є вартісною формою екологічного ефекту. На рівні суб'єктів господарювання у сфері сільськогосподарського виробництва економічний ефект упровадження агроландшафтного землевпорядкування визначається за формулою

$$E_{\text{агр}} = \sum_{t=1}^{T_{\text{агр}}} \frac{P_{\text{агр } t}}{(1+r)^t} - \sum_{t=1}^{T_{\text{агр}}} \frac{I_{\text{агр } t}}{(1+r)^t} \cdot (3)$$

де $P_{\text{агр } t}$ – економічний результат упровадження проекту організації земельних угідь на агроландшафтній основі у t -му році його реалізації; $I_{\text{агр } t}$ – інвестиційні витрати на розроблення та впровадження проекту оптимізації земельних угідь на агроландшафтній основі у t -му році; r – дисконтна ставка (її розмір залежить від рівня ризиковості вкладень, ліквідності та рівня інфляції). Для приведення чистих грошових потоків у сільськогосподарських проектах дисконтована ставка береться на рівні 12,5 %; $T_{\text{агр}}$ – період розроблення та реалізації проекту організації земельних угідь на агроландшафтній основі береться на рівні 8 років (кількість років ротації сівозмін). У свою чергу, значення $P_{\text{агр } t}$ визначається за формулою

$$P_{\text{агр } t} = Y_{\text{від } t}^{\text{еко}} + \Delta \text{ЧД}_{\text{пасовищ}}^{\text{агр}} + \Delta \text{ЧД}_{\text{сіножатей}}^{\text{агр}} + \Delta \text{ЧД}_{\text{лісових масивів}}^{\text{агр}} \quad (4)$$

де $Y_{\text{від } t}^{\text{еко}}$ – відвернений еколого-економічний збиток від організації земельних угідь (ріллі) на агроландшафтній основі у t -му році реалізації проекту; $\Delta \text{ЧД}_{\text{пасовищ}}^{\text{агр}}$, $\Delta \text{ЧД}_{\text{сіножатей}}^{\text{агр}}$, $\Delta \text{ЧД}_{\text{лісових масивів}}^{\text{агр}}$ – відповідно приріст чистого операційного доходу від упровадження проекту організації земельних угідь (пасовищ, сіножатей та лісових масивів) у t -му році реалізації проекту. Визначається як різниця між

приростом операційних доходів від реалізації продукції пасовищ, сіножатей і деревини та поточними витратами на її виробництво.

Інвестиційні витрати з проекту організації земельних угідь (ріллі) на агроландшафтній основі містять капітальні вкладення на розроблення, винесення в натуру проекту, авторський нагляд за його впровадженням, реалізацію комплексу протиерозійних заходів. При оцінці економічної ефективності впровадження проекту організації земельних угідь на агроландшафтній основі пропонується визначати показники індексу дохідності, індексу рентабельності, періоду окупності інвестиційних витрат з проекту.

У третьому розділі **«Еколого-економічне обґрунтування організації земельних угідь на агроландшафтній основі»** розроблений організаційно-економічний механізм забезпечення екозбалансованого агроландшафтного землекористування, реалізовані методичні підходи до розроблення оптимізаційної еколого-економічної моделі агроландшафтного землекористування, визначена величина відверненого еколого-економічного збитку та еколого-економічної ефективності впровадження агроландшафтного землевпорядкування на сільськогосподарських підприємствах Харківської області.

Реалізація принципів організації сільськогосподарського виробництва на агроландшафтній основі вимагає створення організаційно-економічного механізму (ОЕМ) забезпечення агроландшафтного землекористування (АЛЗК), під яким потрібно розуміти комплексну, цілісну та збалансовану систему форм, методів, інструментів та способів організаційно-економічного впливу на екологічно орієнтовану поведінку суб'єктів агрогосподарювання у напрямку підвищення еколого-економічної ефективності організації земельних угідь на агроландшафтній основі. Визначено загальну мету та завдання функціонування механізму (зокрема необхідність досягнення оптимального співвідношення сільськогосподарських угідь, земель водного та лісового фондів; активізація інвестування та кредитування, розвиток підприємницьких ініціатив та ін.), а також його інтегративну функцію, що полягає у забезпеченні розвитку агроландшафтного землекористування.

Запропоновано структурно-функціональну схему ОЕМ, що базується на взаємодії регулювальних підсистем (забезпечувальної, підсистеми організації та планування АЛЗК, агроекологічного контролю, результативно-цільової підсистеми, підсистеми еколого-економічного регулювання та стимулювання, що складається з адміністративно-організаційних регуляторів, фінансово-економічних стимулів, соціально-екологічних регуляторів й економіко-правового механізму екологічної відповідальності) та внутрішнього механізму сільськогосподарських підприємств із використанням принципів екосистемного управління та інструментів екоменеджменту.

При цьому забезпечувальна підсистема містить нормативно-правове, ресурсне та інфраструктурне забезпечення. Підсистема організації та планування спрямована на реалізацію механізмів державного управління земельними ресурсами, а також програмування та планування охорони земель на

національному й регіональному рівнях у розрізі конкретних суб'єктів сільськогосподарської діяльності.

Адміністративно-організаційні регулятори спрямовані на створення системи обмеження екодеструктивної господарської діяльності у процесі організації земельних угідь на агроландшафтній основі.

Фінансово-економічне стимулювання передбачає: здійснення державних трансфертних платежів (зокрема дотації за виробництво екологічно чистої сільськогосподарської продукції, виплати за приріст родючості ґрунтів), надання кредитних та податкових пільг, а також наявність витратно-компенсаційної стимулювальної системи (часткове відшкодування недоодержаного доходу у формі рентних виплат у разі консервації земель залежно від цільового їх призначення та ступеня деградації; компенсацію (відшкодування) витрат на проведення робіт із перепрофілювання земельних угідь; компенсацію (відшкодування) капітальних та поточних витрат на створення та експлуатацію землеохоронних споруд та ін.). Механізм економіко-правової відповідальності в системі організації сільськогосподарського виробництва на агроландшафтній основі передбачає відшкодування (компенсацію) еколого-економічного збитку на основі страхування агроекологічних ризиків та системи договірних відносин.

Розроблена результативно-цільова підсистема, орієнтована на постійне узгодження еколого-економічних інтересів суб'єктів сільськогосподарського землекористування різних ієрархічних рівнів в організації земельних угідь на агроландшафтній основі, що обумовило необхідність визначення виробничо-економічних, екологічних та соціальних результатів.

У роботі реалізовано науково-методичні підходи до розроблення проекту агроландшафтного землевпорядкування на прикладі ТОВ «Олександрівське» Зачепилівського району та ТОВ «Токарівське» Дергачівського району Харківської області. Згідно із цими проектами обґрунтована необхідність зменшення розораності території Токарівської сільської ради з 69,2 до 52,4 %. При цьому пропонується площу сіножатей збільшити на 14,28 %, площу пасовищ – на 1 % і площу лісів – на 1 %. По Забаринській сільській раді площа ріллі зменшиться з 75,2 до 53,2 %, при цьому сіножаті збільшаться на 1,6 %, ліси – з 44,8 га (1,6 %) до 574,8 га (21,4 %). Основою агроландшафтного проектування на конкретних суб'єктах господарювання є оптимізаційна економіко-математична модель, що дозволяє визначити оптимальну структуру сільськогосподарських угідь. Так, для ТОВ «Токарівське» пропонується площу орних земель під польовими сівозмінами визначити на рівні 48,3 %, питома вага ґрунтозахисних сівозмін, сіножатей та пасовищ повинна скласти 51,7 %. Згідно з моделлю структура посівних площ установа на рівні: зернові – 47 %, технічні – 12,5 %, кормові – 29,7 %, чисті пари – 10,7 %. Така структура створює умови для ефективного використання ґрунтів, відтворення їх родючості та підвищення врожайності.

Як показали розрахунки, відвернений еколого-економічний збиток при агроландшафтному землевпорядкуванні становить по ТОВ «Олександрівське» 5385,24 тис. грн, у тому числі від запобігання втрат родючості 4445,26 тис. грн,

зменшення врожайності 320,55 тис. грн, перевитрат насіння 56,48 тис. грн, перевитрат добрив 313,43 тис. грн, підвищення експлуатаційних витрат 249,52 тис. грн, приріст чистого доходу від використання сіножатей становить 15,94 тис. грн, лісів 2247,88 тис. грн. У цілому економічний результат у середньому за рік становитиме 7649,06 тис. грн. Інвестиції у проект агроландшафтного землевпорядкування визначені на рівні 2502,28 тис. грн, а річний еколого-економічний ефект по ТОВ «Олександрівське» становитиме 7336,28 тис. грн. Сукупний дисконтований еколого-економічний ефект становить 24728,37 тис. грн. Аналогічні розрахунки проведені по ТОВ «Токарівське», (табл.1).

Таблиця 1
Еколого-економічна ефективність упровадження проектів агроландшафтного землевпорядкування, тис. грн (2011 рік)

Показник	Токарівська сільська рада, разом	у т.ч. ТОВ «Токарівське»	Забаринська сільська рада	у т.ч. ТОВ «Олександрівське»
1. Відвернений збиток, разом у т. ч. – від: запобігання втратам родючості:	10178,80	6901,20	6298,53	5385,24
– із них: від водної ерозії;	8293,00	5622,65	5195,94	4445,26
– від вітрової ерозії;	8222,17	5574,63	4503,54	3850,26
– запобігання зменшенню врожайності;	70,80	48,00	692,40	595,00
– запобігання перевитратам насіння;	495,22	335,76	374,91	320,55
– запобігання перевитратам добрив;	78,26	53,06	66,06	56,48
– запобігання підвищенню експлуатаційних витрат	627,29	425,30	366,58	313,43
	685,12	465,11	295,04	249,52
2. Приріст чистого доходу, разом, у т. ч. від сіножатей;	371,32	252,6	2647,74	2263,82
– від пасовищ;	358,62	243,99	18,62	15,94
– від лісу	12,70	8,61	0	0
	0	0	2629,12	2247,88
3. Сукупний еколого-економічний результат	10550,12	7153,8	8946,27	7649,06
4. Інвестиції в агроландшафтне землевпорядкування, в т. ч. у річному вимірі	912,43	618,77	2926,65	2502,28
	114,05	77,35	365,8	312,78
5. Річний еколого-економічний ефект	10436,07	7076,45	8580,47	7336,28
6. Сукупний дисконтований еколого-економічний ефект	–	24845,84	–	24728,37

ВИСНОВКИ

За результатами наукових досліджень зроблені такі основні висновки та пропозиції:

1. Результатом реформування земельних відносин є перехід до різних форм земельної власності, насамперед приватного землеволодіння, що створило об'єктивні передумови для обороту земельних ділянок. Незважаючи на ряд позитивних досягнень, земельна реформа не призвела до формування ефективного сільськогосподарського виробництва світового рівня, сільське господарство залишається проблемною галуззю національної економіки. Існує низка проблем, пов'язаних зі втратою ґрунтами родючості через деструктивне їх використання.

2. Головним напрямком реалізації основних положень концепції сталого розвитку аграрної сфери є організація сільськогосподарського виробництва на агроландшафтній основі, виведення з обробітку малопродуктивних та деградованих земель, екологізація структури земельних угідь та науково обґрунтоване співвідношення культур у сівозмінах. Під організацією сільськогосподарського виробництва на агроландшафтній основі потрібно розуміти процеси природно-антропогенної взаємодії факторів сільськогосподарського виробництва та комплекс організаційно-економічних, технологічних, технічних та екологічних заходів, спрямованих на раціональне використання земельних ресурсів, засобів і предметів праці для одержання прибутку за умов дотримання основних положень концепції сталого розвитку аграрної сфери.

3. Раціональне й екологічнобезпечне сільськогосподарське виробництво на агроландшафтній основі передбачає всебічне вивчення еколого-економічних особливостей кожного району на основі природно-сільськогосподарського районування та зонування земель. Природно-сільськогосподарське районування – це територіальний облік природних умов і ресурсів, кількості, якісного стану і виробничої спроможності земель у системі таксономічних одиниць. Районування передбачає виділення природно-сільськогосподарських зон, провінцій, округів та районів. При районуванні враховується ступінь еродованості, в тому числі дефльованості ґрунтів, дренажність території.

4. Основними принципами агроландшафтного упорядкування території сільськогосподарських підприємств є: еколого-ландшафтна диференціація (зонування) території сільськогосподарських підприємств на основі екологічно збалансованого використання кожної земельної ділянки під відповідний вид угідь; формування системи сівозмін культур, визначення оптимального складу і співвідношення сільськогосподарських угідь на основі дотримання принципу стійкості екосистем; нормування техногенного навантаження; запровадження короткоротаційних динамічних сівозмін; збереження екологічної рівноваги.

5. Основним напрямком виведення ландшафту з критичного стану є визначення оптимальних пропорцій між екологічною та економічною складовими. Екологічна оптимізація проводиться на базі критеріїв деградованості ґрунтів і передбачає вилучення з обороту тих земель, які за своїми модальними

властивостями не можуть забезпечити стійкість агроєкосистеми. Економічна оптимізація має на меті визначення такої структури сільськогосподарських угідь, при якій гармонічно досягаються висока продуктивність та рентабельність сільськогосподарського виробництва. Основою оптимізації є створення функціональної економіко-математичної моделі, у якій на поводження об'єкта («вихід») впливають, змінюючи «вхід». Цільовою функцією економіко-математичної моделі оптимального землевпорядкування є максимізація прибутку за умов екологічних пріоритетів ведення сільськогосподарського виробництва.

6. Традиційні форми використання сільськогосподарських земель завдають значних збитків навколишньому середовищу та сільськогосподарському виробництву, які обумовлені деградаційними процесами в ґрунтах. Найбільшу шкоду завдають антропогенно обумовлена ерозія ґрунтів і їх дегуміфікація. При цьому такі збитки можуть бути прямі й непрямі, а також мати натуральну та вартісну форми оцінку. Прямі збитки від ерозії ґрунтів характеризують зменшення споживчої вартості землі як засобу і предмета праці та обумовлені зниженням її родючості. Непрямі збитки обумовлені зниженням урожайності сільськогосподарських культур на еродованих ґрунтах, необхідністю використання підвищених норм висіву насіння та внесення мінеральних добрив; збільшенням поточних витрат на обробку еродованих земель через підвищення щільності ґрунтів та скорочення гонів. Прямий і непрямий збитки від ерозії земель визначаються у вигляді річного збитку та збитку за всі роки екодеструктивного використання сільськогосподарських земель.

7. Упровадження агроландшафтного землевпорядкування дозволяє отримати екологічний та економічний ефект. Екологічний ефект обумовлений збереженням екологічної рівноваги, розширенням відтворенням родючості ґрунтів, виробництвом екологічно чистої продукції. Економічний ефект є вартісною формою екологічного ефекту. На рівні суб'єктів господарювання у сфері сільськогосподарського виробництва еколого-економічний ефект упровадження агроландшафтного землевпорядкування визначається різницею між економічним результатом упровадження проекту організації земельних угідь на агроландшафтній основі та інвестиційними витратами на розроблення і впровадження цього проекту з дисконтуванням виникаючих при цьому грошових потоків.

8. Реалізація принципів організації сільськогосподарського виробництва на агроландшафтній основі вимагає розроблення відповідного організаційно-економічного механізму, під яким потрібно розуміти комплексну, цілісну та збалансовану систему форм, методів, інструментів та способів організаційно-економічного впливу на екологічно орієнтовану поведінку суб'єктів агрогосподарювання у напрямку підвищення еколого-економічної ефективності організації земельних угідь на агроландшафтній основі. Структурно цей механізм містить сукупність регулювальних підсистем (забезпечувальної, підсистеми організації та планування, агроєкологічного контролю, результативно-цільової підсистеми, підсистеми еколого-економічного регулювання і стимулювання) та внутрішнього механізму сільськогосподарських підприємств із використанням

принципів екосистемного управління та інструментів екоменеджменту.

9. Розроблений проект агроландшафтного землевпорядкування передбачає зменшення розораності території Токарівської сільської ради з 69,2 до 52,4 %, по Забаринській сільській раді площу ріллі передбачається зменшити з 75,2 до 53,2 %. Згідно з оптимізаційною економіко-математичною моделлю організації земель на агроландшафтній основі площу орних земель для ТОВ «Токарівське» пропонується встановити на рівні 48,3 %, питома вага ґрунтозахисних сівозмін, сіножатей та пасовищ повинна становити 51,7 %. Для ТОВ «Олександрівське» ці показники становлять відповідно – 65,2 та 34,8 %.

10. Еколого-економічна ефективність упровадження проектів агроландшафтного землевпорядкування для сільськогосподарських підприємств Харківської області характеризується такими показниками: відвернений еколого-економічний збиток по ТОВ «Токарівське» становить 6,9 млн грн, по ТОВ «Олександрівське» – 5,4 млн грн. Приріст чистого доходу від використання сіножатей, пасовищ і лісу становить по ТОВ «Токарівське» 0,25 млн грн, по ТОВ «Олександрівське» 2,3 млн грн, річний еколого-економічний ефект визначається по ТОВ «Токарівське» 7 млн грн, по ТОВ «Олександрівське» – 7,3 млн грн, сукупний дисконтовий еколого-економічний ефект становить відповідно 24,8 млн грн. і 24,7 млн грн.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях

1. Миргород М. М. Економіко-екологічні аспекти складу земельних ресурсів та їх використання / М. М. Миргород // Землеустрій і кадастр. – 2008. – № 2. – С. 75–80.
2. Миргород М. М. Визначення економічних втрат, що завдає ерозія ґрунтам / М. М. Миргород // Вісник Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва. Серія “Економіка АПК і природокористування”. –Х.: ХНАУ, 2008. – № 7. – С. 231-236.
3. Миргород М. М. Економіко-екологічне обґрунтування проектів агроландшафтної організації території / М. М. Миргород // Вісник Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва. Серія “Економіка АПК і природокористування”. – Х.: ХНАУ 2009. – № 5. – С. 180–189.
4. Миргород М. М. Природно-сільськогосподарське районування Харківської області як основа сільськогосподарського використання земель / М. М. Миргород // Вісник Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва. Серія “Економічні науки”. – Х.: ХНАУ, 2011. – № 12. – С. 259-270.
5. Миргород М. М. Еколого-економічна модель сталого землекористування Харківської області / М. М. Миргород // Сталий розвиток економіки: Всеукраїнський науково-виробничий журнал. – 2012. – № 2. – С. 109–114.
6. Миргород М. М. Структура земельних угідь сучасних агроландшафтів сталого землекористування / М. М. Миргород // Вісник Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва. Серія “Технічні науки, сільськогосподарські науки, економічні науки”. – Х.: ХНАУ 2012. – № 12.– С. 137–142.

Статті в інших виданнях

7. Миргород М. Н. Эколого-экономическая эффективность консолидации сельскохозяйственных земель // Молодой ученый. Ежемесячный научный журнал. – Чита: ООО «Издательство Молодой ученый» 2012. – № 12 (47). – С. 240–244.

Матеріали наукових конференцій

8. Балакірський В. Б. Особливості організації території новоутворених агроформувань / В. Б. Балакірський, М. М. Гарбуз, М. М. Миргород // Проблеми розвитку земельних відносин на засадах нового Земельного кодексу України: матеріали Всеукраїнської наукової конференції (Київ, 10-11 вересня 2002 р.) – (Київ): Інститут землеустрою УААН, 2002. – С. 118-120. *(Авторів належать пропозиції щодо організації території на орендованих землях).*

9. Балакірський В. Б. Питання організації території новоутворених агроформувань / В. Б. Балакірський, М. М. Гарбуз, М. В. Червоний, М. М. Миргород // Проблеми розвитку земельних відносин, землеустрою і земельного кадастру в умовах ринкової економіки: Тези допов. наук.-практ. конф. ХНАУ ім. В. В. Докучаєва. – 2005. – С. 44-49. *(Авторів належать пропозиції з розроблення протерозійних заходів).*

10. Миргород М. М. Визначення економічних втрат від ерозії земель / М. М. Миргород // Рациональне використання, організація управління та моніторинг земельного та лісового ресурсного потенціалу: матеріали Міжнар. наук. конф. студ. асп. і мол. вчених ХНАУ ім. В. В. Докучаєва 1-3 жовтня 2008. – Х., 2008. – С. 26.

11. Миргород М. М. Поліпшення агроландшафтів у проектах землеустрою / М. М. Миргород // Екологізація сталого розвитку агросфери і ноосферна перспектива інформаційного суспільства: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів і молодих вчених, 1-2 жовтня 2009 р. – Х.: ХНАУ, 2009. – С. 186.

12. Миргород М. М. Еколого-економічне обґрунтування складу земельних угідь підприємства / М. М. Миргород // матер. підсумк. наук. конф. професорсько-викладацького складу, наукових співробітників і здобувачів ХНАУ, 20-26 квітня 2010 р. – Х.: ХНАУ 2010. – С. 132–134.

13. Бидило М. И. Эколого-ландшафтная организация территории сельскохозяйственного предприятия / М. И. Бидило, М. Н. Миргород // материалы XIV Междунар. научн.-произв. конф. «Проблемы сельскохозяйственного производства на современном этапе и пути их решения» 17-20 мая 2010 года. – Белгород: Бел. ГСХА, 2010. – С. 279. *(Автору належить розробка пропозицій по агроландшафтній організації території).*

14. Бидило М. І. Обґрунтування проекту еколого-ландшафтної організації території підприємства / М. І. Бидило, М. М. Миргород // Механізми управління земельними ресурсами в умовах ринкової економіки: матеріали наук.-практ. конференції “Круглий стіл - 2010” землевпорядними факультетами ХНАУ і

ЛНАУ, 23-24 червня 2010 р. – Х.: ХНАУ, 2010. – С. 28-30. *(Авторові належить розробка проектних рішень еколого-ландшафтної організації території).*

14. Миргород М. М. Оптимізація структури земельних угідь як один із принципів формування агроландшафтів / М. М. Миргород // Екологізація сталого розвитку агросфери і ноосферна перспектива інформаційного суспільства: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів і молодих вчених, 4-6 жовтня 2010 року. – Х.: ХНАУ, 2010. – С. 170-172.

16. Миргород М. М. Структура земельних угідь сучасних агроландшафтів сталого землекористування / М. М. Миргород // матеріали підсумк. наук. конф. професорсько-викладацького складу, аспірантів і здобувачів ХНАУ, 11-14 січня 2011 р. – Х.: ХНАУ, 2011. – С. 170-171.

17. Миргород М. М. Сучасні проблеми раціонального використання сільськогосподарських земель регіону / М. М. Миргород // матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. з нагоди святкування 50-річчя системи НД та проектних інститутів землеустрою, 10 червня 2011 р. – К.: Урожай, 2011. – С. 116-117.

18. Миргород М. М. Формування сільськогосподарських землекористувань на агроекологічній основі / М. М. Миргород // Земельні ресурси і земельні відносини: стан, проблеми реформування, перспективи оптимізації // матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої 15-річчю створення факультету землевпорядкування Національного університету біоресурсів і природокористування України, 29-30 вересня 2011 р. – К.: Медінформ, 2011. – С. 160-161.

19. Миргород М. М. Оптимізація структури земельних угідь сталого землекористування / М. М. Миргород // Проблеми сталого розвитку агросфери: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої 195-річчю від дня заснування ХНАУ ім. В. В. Докучаєва, 4-6 жовтня 2011 р. – Х.: ХНАУ, 2011. – С. 346-349.

20. Миргород М. М. Природно-сільськогосподарське районування Харківської області / М. М. Миргород // матеріали підсумк. наук. конф. професорсько-викладацького складу, аспірантів і здобувачів ХНАУ, 10-13 січня 2012 р. – Х.: ХНАУ, 2012. – С. 259-261.

АНОТАЦІЯ

Миргород М. М. Еколого-економічна ефективність організації земельних угідь на агроландшафтній основі. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 8.00.06 – економіка природокористування та охорони навколишнього середовища. – Сумський державний університет. – Суми, 2013.

У роботі поглиблені теоретичні основи організації сільськогосподарського виробництва на агроландшафтній основі. Виявлені специфічні особливості формування агроландшафтів. Визначена роль природно-сільськогосподарського районування та зонування при формуванні агроландшафтів. Розроблена оптимізаційна модель організації сільськогосподарського виробництва на агроландшафтній основі. Удосконалено методичний підхід до визначення відверненого еколого-економічного збитку від упровадження агроландшафтного землевпорядкування. Розроблені підходи до оцінки еколого-економічної

ефективності впровадження агроландшафтного землевпорядкування. Розроблений організаційно-економічний механізм забезпечення агроландшафтного землевпорядкування. Розроблена економіко-математична модель агроландшафтного землевпорядкування, проведені розрахунки відверненого еколого-економічного збитку та еколого-економічної ефективності впровадження агроландшафтного землевпорядкування сільськогосподарських підприємств Харківської області.

Ключові слова: земельні ресурси, агроландшафти, трансформація угідь, родючість ґрунту, рілля, відвернені збитки, економічна ефективність, організаційно-економічний механізм.

АННОТАЦІЯ

Миргород М. Н. Эколого-экономическая эффективность организации земельных угодий на агроландшафтной основе. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.06 – экономика природопользования и охраны окружающей среды. – Сумский государственный университет, Сумы, 2013.

Основным направлением реализации концепции устойчивого развития является организация сельскохозяйственного производства на агроландшафтной основе. Доказана необходимость при создании агроландшафтов формирование определенной структуры и пространственной мозаичности сельскохозяйственных угодий. Показано, что агроландшафты формируются в результате взаимодействия природно-территориальных комплексов с территориальной инфраструктурой, противоэрозионными мероприятиями, севооборотом и гидрологической сетью. Основой агроландшафтной организации сельскохозяйственных угодий является природно-сельскохозяйственное районирование и зонирование территории. Предложены принципы формирования сельскохозяйственных угодий на агроландшафтной основе. Доказано, что оптимальное состояние агроландшафтов должно отвечать условиям самовоспроизводства природных экосистем и эффективности сельскохозяйственного производства. Оптимизация базируется на экономико-математическом моделировании производственных процессов в сельском хозяйстве. Целевой функцией модели оптимального землеустройства является максимизация прибыли сельскохозяйственных предприятий при таких ограничениях как: уровень дифференциации пашни по эколого-технологическим группам земель, ассортимент и объемы валовой продукции растениеводства и животноводства, баланс посевов, баланс гумуса в каждой эколого-технологической группе земли, допустимый срыв почвы, прямые производственные затраты. В работе доказано, что традиционные формы использования сельскохозяйственных земель приводят к ущербу окружающей среде и сельскохозяйственному производству в результате эрозии почв и их деградации. Рассматриваются элементы прямого и косвенного ущерба. Прямой ущерб от эрозии почв обусловлен уменьшением потребительной стоимости земли как средства и предмета труда. Косвенный ущерб проявляется в виде снижения урожайности сельскохозяйственных культур на эродированных

землях, необходимостью повышения норм высева семян и внесения удобрений, увеличением текущих затрат на обработку эродированных земель. В работе доказано, что внедрение агроландшафтного землеустройства позволяет получить экологический и экономический эффекты. Экологический эффект проявляется в сохранении экологического равновесия и расширенного воспроизводства плодородия почв. Экономический эффект определяется суммой предотвращенного экономического ущерба и прироста чистого операционного дохода от использования пастбищ, сенокосов и лесных массивов за вычетом затрат на формирование агроландшафтного землепользования. Разработан организационно-экономический механизм экосбалансированного агроландшафтного землепользования, который структурно включает обеспечивающую подсистему, подсистему организации, планирования и агроэкологического контроля, подсистему эколога-экономического регулирования и стимулирования с использованием административных регуляторов, финансово-экономических стимулов и механизма экологической ответственности. В работе разработаны проекты агроландшафтного землеустройства для ООО «Александровское» и ООО «Токаревское» Харьковской области с оптимизацией структуры сельскохозяйственных угодий.

Ключевые слова: земельные ресурсы, агро-ландшафт, трансформация угодий, плодородие почвы, пашня, предотвращенный ущерб, экономическая эффективность.

SUMMARY

Mirgorod M. Ecological and economic efficiency of land types organization on agrolandscape basis. – Manuscript.

Thesis for a candidate degree in economic sciences, specialty 8.00.06 – Economics of Natural Resources Use and Environmental protection. – Kharkiv National Agrarian University named after V. V. Dokuchaev, Sumy, 2013.

The thesis highlights the environmental and economic principles on agrolandscape basis. The most effective complex method of soil erosion control is transformation of agricultural lands into erosion stable agrarian landscapes. For this is necessary to know the erosion-hydrological situation of certain territory : specific areas: soil erosion cover, quantity data of all with taking into account the possibilities of its realization, the intensity of soil losses. Formed by the author the ecological-economic model of land use at the Kharkiv region, land provinces and individual enterprises for the medium and long term reflects the possible transformation, especially for agricultural land for preservation and reproduction of land and the economic efficiency of business activity. Under proposed changes, despite the reduction of arable land in use by agricultural enterprises, the economic efficiency of enterprises will be increased by increasing the fertility of used agricultural landscapes.

Key words: ecological and economic model, land resources, agrolandscapes, sustainable land use, land transformation, soil fertility, arable land, economical efficiency.

Підписано до друку 15.05.13
Формат 60x90/16. Ум. друк. арк. 1,1. Обл.-вид. арк. 0,9. Тираж 120 пр. Зам. №

Видавець і виготовлювач:
Сумський державний університет,
вул. Римського-Корсакова, 2, м. Суми, 40007
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3062 від 17.12.2007.